

Flere folk — færre unge

Norges befolkning har vokst kraftig og sammensetningen har på mange måter endret seg de siste 30 årene. Befolkningen i dag er kjennetegnet av færre unge og flere gamle mennesker. Lavere dødelighet og færre fødte er noen av faktorene som påvirker sammensetningen av vår befolkning. Også innvandringen fra utlandet påvirker sammensetningen av befolkningen – den tilfører landet stort sett nye unge mennesker. Innvandrere er nemlig i gjennomsnitt yngre enn den norske befolkningen.

Ute Karoline Amlø

Nøkkeltall 2004

Fødte	56 951
Døde	41 200
Innvandring	36 482
Utvandring	23 271
Folketilvekst	28 962

Folketilvekst

Tall for folketilvekst kan beregnes på to forskjellige måter. Man kan se på differansen mellom to tidspunkter (for eksempel 1.1.2005 og 1.1.2004) eller man kan se på endringsfaktorene som påvirker folketallet fra ett år til et annet. Det vil si bosatte per 1.1.2004 pluss fødte minus døde pluss innvandrede minus utvandrede bør bli folketallet per 1.1.2005. Avhengig av beregningsmetode kan tallene for folketilvekst likevel variere.

Vi blir stadig flere

Ved inngangen til 2005 talte Norges befolkning 4 606 400 personer. Befolkningsveksten i 2004 var på 28 900 personer, eller 0,63 prosent. Veksten var dermed høyere enn det som var gjennomsnitt for de siste ti årene, hvor veksten lå på rundt 0,58 prosent. De siste 10 årene har befolkningen økt med snau 6 prosent, og folketallet er nå 15 prosent høyere enn for 30 år siden.

I 2004 var nettoinnvandringen på 13 200 personer, nesten 2 000 høyere enn i 2003, men betydelig lavere enn i 2002. I forhold til folketallet var nettoinnflyttingen den sjette høyeste noensinne. Innvandringsoverskuddet var høyere enn gjennomsnittet for de ti siste årene, hvor nettoinnvandringen lå på 11 500. Uten innvandring ville befolkningsveksten ha vært 0,34 prosent.

Fødselsoverskuddet er halvert siden 1966, men det høyeste siden 1996. I 2004 var det 15 800 flere fødte enn døde. Fødselsoverskuddet var dermed nesten 2 000 høyere enn i 2003.

Oslo-regionen øker mest

Folketallet økte i de fleste fylkene i 2004. Finnmark, Sogn og Fjordane, Nordland og Oppland derimot viste en nedgang i folketallet. Størst var nedgangen i Oppland hvor folketallet sank med drøye 500.

I absolutte tall hadde Oslo den største befolkningsveksten med 8 000, etterfulgt av Akershus (5 600) og Rogaland (4 300). Også i forhold til folketallet var økningen høyest i disse tre fylkene, med 1,5 prosent i Oslo og 1,1 prosent i både Akershus og Rogaland. En medvirkende årsak til dette er at disse tre fylkene hadde høyest fødselsoverskudd med henholdsvis 3 800 i Oslo, 2 700 i Akershus og 2 500 i Rogaland.

Nesten 50 prosent av all befolkningstilvekst i 2004 fant sted i Oslo og Akershus, selv om regionen bare står for vel 20 prosent av Norges folketall. I de aller fleste årene siden 1987 har Oslo/Akershus hatt en folketilvekst som var stor i forhold til regionens faktiske folketall. Den laveste økningen i forhold til folketallet opplevde området i 2001, hvor andelen bare lå på 25 prosent. I 1997 var andelen av befolkningsveksten i regionen på 55 prosent, og det var den høyeste som ble registrert for regionen i perioden. Stort sett lå den på rundt 40 prosent i perioden 1987 til 2004.

Fylkene Hedmark og Oppland hadde et fødselsunderskudd på om lag 300 personer. Mens Hedmark kompenserte for tapet med et totalt flytteoverskudd til fylket, opplevde Oppland i tillegg en nettoutflytting på vel 200. Flytteoverskudd – som omfatter både innenlandsk flytting og innflytting fra utlandet – var størst til fylkene Oslo (3 800), Akershus (3 000) og Rogaland (1 800).

Det var først og fremst kommuner med mange innbyggere som hadde den største veksten sammen med kommuner som ligger nær en større by. 216 kommuner hadde en nedgang i folketallet. 77 prosent av disse var utkantkommuner (det vil si kommuner med sentralitet 0 eller 1).

Av kommunene med flere enn 40 000 innbyggere hadde Bodø og Skedsmo den største økningen i forhold til folketallet med henholdsvis 3,9 og 1,8 prosent, etterfulgt av Sandnes og Oslo med henholdsvis 1,7 og 1,5 prosent.

Færre unge

Fordi dødeligheten har sunket kraftig i de siste 100 årene i alle industrialiserte land og fruktbarheten har gått dramatisk ned, har den aldersmessige sammensetningen av befolkningen endret seg mye. Ved inngangen til 2005 var en drøy fjerdedel av befolkningen i Norge yngre enn 20 år (26 prosent). For 30 år siden var nesten en tredjedel av Norges befolkning under 20 år (31 prosent). Dette er en betydelig nedgang i andel unge i forhold til det totale folketallet. I begynnelsen av 2005 var 6 av 10 personer mellom 20 og 66 år, en drøy fjerdedel (26,4 prosent) var mellom 45 og 66 år og 13 prosent var 67 år eller eldre.

Andelen personer som er 80 år og eldre har nesten fordoblet seg de siste 30 årene. I forhold til folketallet, var økningen fra 2,5 prosent av hele befolkningen i 1975 til 4,6 prosent av befolkningen i 2005.

Flest kvinner blant de eldste

Befolkningens kjønnsfordeling påvirkes av at det fødes flere gutter enn jenter.

På den andre siden er dødeligheten større for menn enn for kvinner, slik at mannoverskuddet minker med alderen. Med nåværende dødelighet er det like mange menn som kvinner i 62-årsalderen. Etter det øker andel kvinner i aldersgruppene. Kvinneroverskuddet forsetter å øke med alderen. Blant personer over 80 år er for eksempel over 2/3 (68 prosent) av befolkningen kvinner og blant de over 90 år er 3/4 av befolkningen kvinner (se også artikkelen om helse i dette nummer).

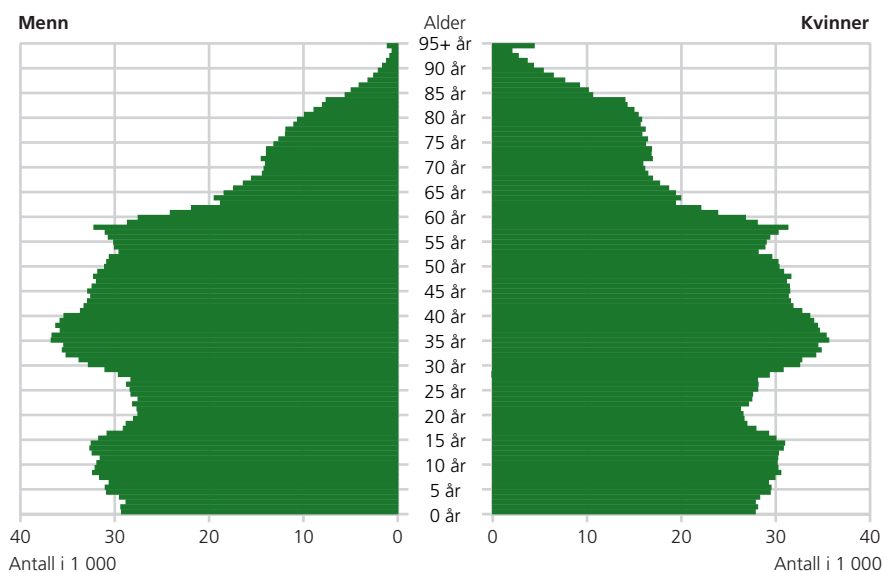
Ulik alderssammensetning i fylkene

Fylkene Rogaland, Akershus og Vest-Agder hadde størst andel barn i aldersgruppen under 16 år. Hedmark, som har mange eldre, hadde den laveste prosentandelen barn i alderen

Sentralitet

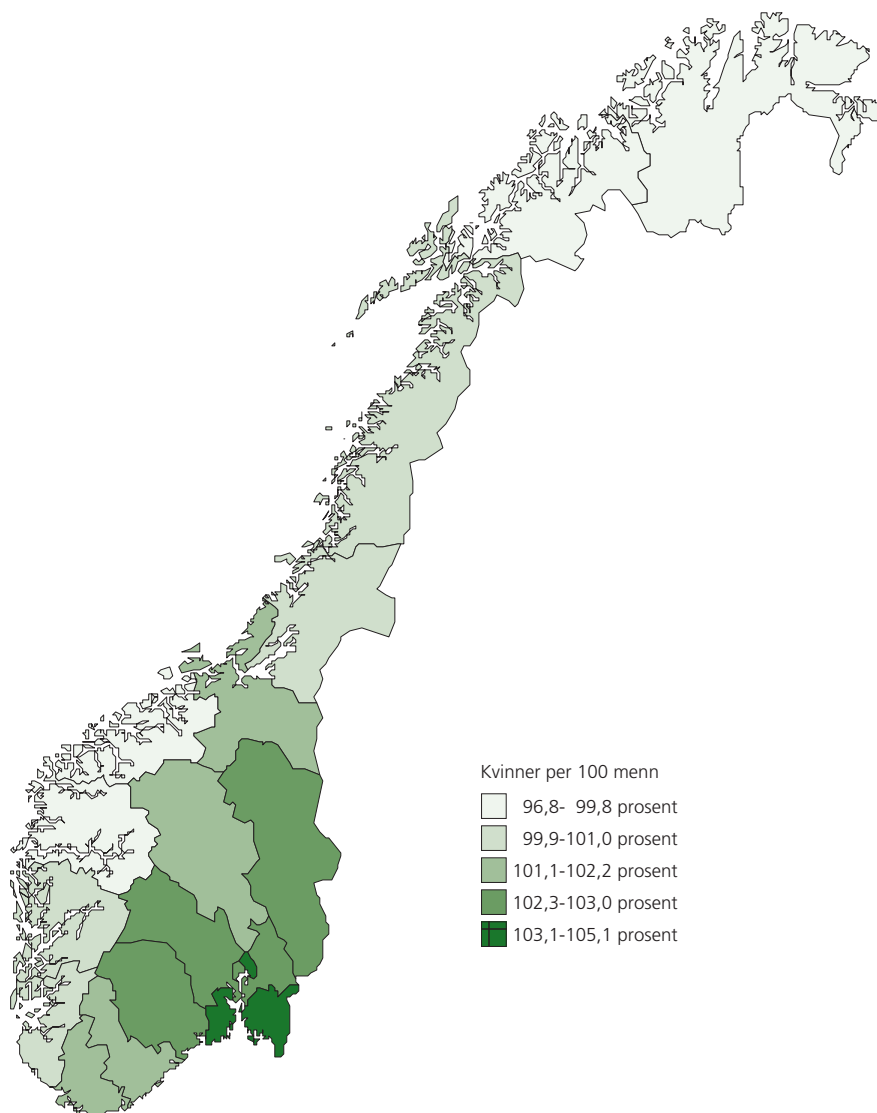
Med sentralitet menes en kommunes geografiske beliggenhet i forhold til tettsteder av ulike kategorier. Det er fire hovednivåer for sentralitet, kodet 3-0, alt etter reisetid fra de forskjellige tettstedene. En kommune har sentralitet 3 når dens befolkningstetthetspunkt ligger innenfor 75 minutters reisetid fra et tettsted med minimum 50 000 innbyggere (90 minutter fra Oslo). Sentralitet 2 betyr at det er maksimalt 60 minutters reisetid til et tettsted med minimum 15 000 innbyggere; sentralitet 1 vil si at det er maksimalt 45 minutters reisetid til et tettsted med minimum 5 000 innbyggere. Kommuner som ikke oppfyller noen av disse kravene, får sentralitet 0

Figur 1. Befolningspyramide. Ettårig alder. 2004

Kilde: Befolningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. Andel kvinner per 100 menn per fylke. 1. januar 2005

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

0-5 år. Oslo hadde høyest andel barn under ett år med 1,6 prosent, mens byen hadde den nest laveste andelen barn i alderen 6-15 år. Dette skyldes at mange flytter etter at de har fått barn, særlig til nabokommunene. Akershus ligger på andreplass når man ser på andel bosatte barn i denne aldersgruppen.

Oslo hadde høyest andel personer i alderen 20-44 år med nesten 43 prosent, mens den laveste andelen personer i denne aldersgruppen bodde i Hedmark – med 31 prosent.

Ved inngangen til 2005 var Hedmark det fylket som hadde størst andel personer som var 80 år og eldre – med 5,8 prosent. Sogn og Fjordane, Oppland og Telemark hadde også en stor del i denne aldersgruppen sammenliknet med de andre fylkene. Finnmark hadde lavest andel med 3,4 prosent. Variasjonen mellom fylkene for denne aldersgruppen henger sammen med forskjeller i flyttingen til og fra fylkene.

Høyest andel kvinner i Oslo

Også kjønns sammensetningen varierer fra fylke til fylke. Oslo er fylket med høyest andel kvinner, her finner vi 105 kvinner per 100 menn. Dette skyldes spesielt at det bor mange eldre kvinner i hovedstaden, men i forhold til de andre fylkene har Oslo flere kvinner i alle aldersgrupper. De fleste fylkene har et kvinneoverskudd, det er bare våre tre nordligste fylker samt

Møre og Romsdal og Sogn og Fjordane som har et kvinneunderskudd. Størst var kvinneunderskuddet i Finnmark hvor forholdet var 97 kvinner per 100 menn.

Færre døde

I 2004 døde 41 200 personer i Norge – nær 1 300 færre enn i 2003. Vi må tilbake til begynnelsen av 1980-tallet for å finne tilsvarende lave tall. Den summariske dødsraten, som er definert som antall døde per 1 000 innbyggere, gikk ned fra 9,3 til 9,0. Dette var den laveste raten vi har registrert siden 1961. Dødsraten var 9,2 for kvinner og 8,8 for menn. Dødeligheten for kvinner har ikke vært lavere siden begynnelsen av 1980-tallet, for menn har den aldri vært lavere.

Vi blir stadig eldre

I perioden 1971-1975 kunne kvinner forvente å bli 77,7 år og menn 71,4 år i gjennomsnitt.

I 2004 lå forventet levealder på 82,3 år for kvinner og 77,5 år for menn. Det er den klart høyeste forventede levealderen vi noensinne har registrert i Norge. Fra 2003 til 2004 økte forventet levealder for nyfødte gutter med nesten 0,5 år og for jenter med 0,4 år. Sammenliknet med de siste 50 årene er økningene i levealderen siste år en av de kraftigste.

For sjetten år på rad steg den forventede levealderen mer for menn enn for kvinner, og forskjellen i forventet levealder mellom kjønnene er nå på 4,8 år og lavere enn på lenge. Vi må tilbake til 1950-tallet for å finne en mindre forskjell mellom kjønnene. At forskjellen i forventet levealder er så liten mellom menn og kvinner nå, har blant annet sammenheng med at menns og kvinners yrkesdeltaking og livsstil har nærmet seg hverandre i stor grad. For mer informasjon om forventet levealder, se artikkelen om helse i dette nummeret av Samfunnsspeilet.

Beregninger fra FN viser at forventet levealder i Norge, uansett kjønn, ligger på en tiendeplass sammenliknet med resten av verden. Det er japanere som blir eldst med rundt 82 år. Norske kvinner ligger med en forventet levealder på 82 år på ellefte plass i verdenssammenheng. Japanske kvinner er de som blir eldst, de blir i gjennomsnitt 85 år gamle. Ser man på forventet levealder for menn, kommer Norge på en åttende plass. Av de nordiske landene ligger både Sverige og Island foran Norge i forventet levealder uansett kjønn. (UN Common Database, www.globalis.no)

Spedbarnsdødeligheten blant de laveste i verden

I 2003 var spedbarnsdødeligheten, som er antall døde under ett år per 1 000 levendefødte, den laveste som noen gang er registrert i Norge. I 2004 sank spedbarnsdødeligheten ytterligere, og kom ned på 3,2 promille og er nå blant de laveste i verden. Sammenliknet med 2003 sank spedbarnsdødeligheten for gutter med 0,4 og var på 3,3 promille. Spedbarnsdødeligheten for jenter var med 3,1 på samme nivå som i fjor. Av de nordiske landene er det bare Island som hadde en enda lavere spedbarnsdødelighet – med 2,8 per 1 000 levendefødte barn.

Færre tenåringsmødre

I 2004 ble det født 57 000 barn i Norge. Dette er en økning på snau 500 fra året før, og svarer til et samlet fruktbarhetstall på 1,83 – en oppgang på 0,3 prosentpoeng fra 2003. Etter 1987 har samlet fruktbarhetstall bare vært lavere i 1998 og i perioden 2001 til 2003.

Fruktbarheten har gjennom flere tiår gått kraftig tilbake for tenåringer. For aldersgruppen 15-19 år var fødselsraten nede i 8 levendefødte per 1 000 kvinner. Dette er en halvering siden tidlig på 1990-tallet, og for 30 år siden var det fem ganger så mange tenåringsmødre som i dag. Nedgangen i fruktbarheten for tenåringer har blant annet sammenheng med bredere kunnskap om og mer utstrakt bruk av prevensjonsmidler. Abortstatistikken viser et rekordlavt antall tenåringsaborter, noe som bekrefter denne antakelsen ytterligere. For mer informasjon om aborter, se <http://www.ssb.no/emner/03/01/20/abort/>.

Forventet levealder

Statistisk sentralbyrå (SSB) beregner forventet levealder årlig ut fra alderen på de som døde og de som overlevde forrige år. Hvis dette mønsteret i dødelighet holdes uendret for årene fremover, kan det beregnes hvor gammel et "gjennomsnittlig" nyfødt spedbarn vil bli ut fra denne forutsetningen. Det blir også beregnet forventet gjenstående levetid for begge kjønn og for hvert alderstrinn. Vi vet imidlertid at mønsteret i dødelighet vil endres. Hvis den gunstige utviklingen som påvirker levealderen fortsetter, kan den faktiske levetiden bli lenger enn den "forventede".

Samlet fruktbarhetstall

Samlet fruktbarhetstall beregnes som summen av ettårige aldersavhengige fruktbarhetsrater 15-49 år. Det kan tolkes som antall barn hver kvinne kommer til å føde under forutsetning av at fruktbarhetsmønsteret i perioden varer ved og at dødsfall ikke forekommer. For at det ikke skal bli befolkningsnedgang på lang sikt, når vi ser bort fra inn- og utvandring, må SFT være på om lag 2,1 barn per kvinne, fordi det blir født 5-6 prosent flere gutter enn jenter og noen kvinner dør før de er ferdige med den reproduktive perioden (15-49 år).

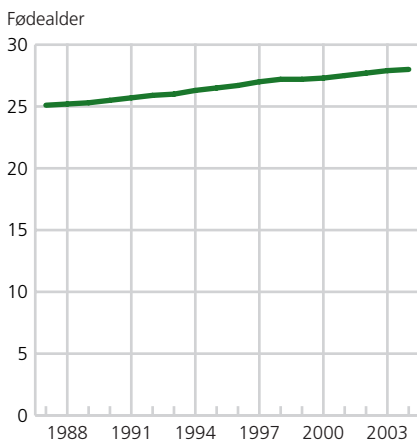

Mens fruktbarheten i de yngste aldersgruppene (kvinner 15-24 år) har gått ned betraktelig de siste 20 årene, har den økt betydelig for kvinner mellom 35 og 44 år i samme periode. Denne tendensen er også synlig i andre europeiske land. At mange kvinner venter med å få barn, må også sees i sammenheng med kvinners høyere utdanning og økte tilknytning til arbeidsmarkedet de siste årene. Se også artiklene om utdanning og arbeidsmarked i dette nummeret av Samfunnsspeilet.

Kvinner føder senere, mens menn forblir barnløse

Gjennomsnittsalderen til de som ble mødre for første gang, har steget jevnt og trutt de siste årene. I 2004 var gjennomsnittsalderen for førstegangsfødende 28,0 år. I 1989 var den tilsvarende alderen 25,3 år. Med andre ord har den gjennomsnittlige fødealderen for kvinner som får sitt første barn, steget med 2,7 år de siste 15 årene.

Figur 3. Mødrenes gjennomsnittlige alder. Førstegangsfødende. 1987-2004

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Mens kvinner stort sett innhenter de utsatte barnefødsler i høyere alder, er det en større andel menn som ikke blir fedre. Blant dagens 40-åringere er det 12,8 prosent barnløse kvinner og 22,1 prosent barnløse menn. Ved 45-årsalder er forskjellene noe mindre, med 11,5 prosent barnløse kvinner og 18,8 prosent barnløse menn. I løpet av de siste 20 årene har andelen som ikke har barn økt både for kvinner og menn, men økningen har vært over dobbelt så stor for mennene som for kvinnene. Siden 1985 har andelen barnløse økt med 2 prosentpoeng for kvinnene og 4,9 prosentpoeng for mennene. Riktignok kan menn bli fedre selv i meget høy alder, men for fødselskohortene 1940-1975 er andelen menn som ble fedre for første gang ved passerte 40 år, beskjeden (Skrede 2004). Imidlertid kan slike fødselsmønstre endre seg over tid, og det er derfor ikke utelukket at yngre fødselskohorter i større grad vil hente inn utsatte fødsler etter å ha fylt 40 år. En viktig grunn til at barnløsheten øker relativt mer for menn enn for kvinner, er den markante økningen i andelen "flerkullsfedre" (definert ved at mannen har registrert forelderskap med mer enn én kvinne).

I 1940-kohorten var det 1,7 prosent flerkullsfedre blant mennene som var blitt fedre innen 60-årsalderen, mens andelen var økt til 12 prosent i 1955-kohorten blant menn som var blitt fedre innen 45-årsalderen. Det ser derfor ut som om noen menn blir "gjenbrukt" som fedre, noe som fører til at andelen barnløse menn øker i forhold til tidligere (Skrede 2004).

4 av 10 nyfødte hadde samboende foreldre

Om lag 23 700, eller 41,6 prosent av barna som ble født i 2004, hadde samboende foreldre. Andelen barn født i samboerskap gikk noe opp sammenliknet med i fjor, men er likevel lavere enn i 2001 og 2002. Andelen barn født av enslig mor var med 10,4 prosent på samme nivå som i fjor, mens andelen barn som ble født av gifte foreldre gikk ned med 1,5 prosentpoeng (fra 49,5 til 48 prosent).

Det er betydelig forskjell fylkene imellom når det gjelder fødte i samboerskap. I fylkene Nord-Trøndelag og Nordland var andelen høyest, med henholdsvis 54 og 53 prosent. Færrest var det i Vest-Agder med 27 prosent. Andelen av enslige mødre var høyest i Finnmark med nesten 19 prosent, mens den var lavest i Rogaland og Akershus med henholdsvis 8 og 7 prosent.

Vi gifter oss senere

I 2004 var det 22 400 par – der mannen var registrert bosatt i Norge – som giftet seg. Dette ligger omtrent på samme nivå som gjennomsnittet for de siste ti årene. Sammenliknet med perioden 1966-1970 viser de femårige ratene for den siste femårsperioden (1996-2000) at andelen menn og kvinner som giftet seg for første gang, har gått ned i så godt som alle aldersgrupper. Den aldersspesifikke giftermålsraten¹, viser en tydelig lineær nedgang i antall giftermål for de yngre aldersgruppene – færre og færre giftet seg i ung alder. For de eldre aldersgruppene er sammenhengen ikke like entydig, andelen gifte varierer litt fra periode til periode og viser ingen entydig lineær utvikling. Andelen menn som giftet seg for første gang i en alder av 55-59 år har – sammenliknet med perioden 1991-1995 – økt betraktelig og har nesten doblet seg. Også andelen førstegangsgifte kvinner i den aldersgruppen har hatt en sterk økning når vi sammenlikner de siste to femårsperiodene.

I 2004 var gjennomsnittsalderen for førstegangsgifte 32,9 år for menn og 30,0 år for kvinner. Dette er en økning på 0,4 år for menn og 0,3 år for kvinner sammenliknet med 2003. Siden begynnelsen av 1970-tallet har gjennomsnittsalderen for førstegangsgifte steget sakte, men sikkert. I løpet av de siste 20 årene steg gjennomsnittsalderen med henholdsvis 5,9 og 5,6 for førstegangsgifte menn og kvinner.

71 prosent av alle inngåtte ekteskap i 2004 var mellom to personer som aldri tidligere hadde vært gift. For 20 år siden var andelen på 78,8 prosent.

Liten økning i antallet inngåtte partnerskap

Siden 1993, da loven om registrert partnerskap ble innført i Norge, har antall inngåtte partnerskap økt med 30 prosent – fra 156 registrerte partnere i 1993 til 204 i 2003. Antall registrerte partnerskap var en del høyere i 1993 enn i de seks etterfølgende årene, noe som kan ha sammenheng med at mange har ventet på denne muligheten, og utnyttet den da den kom i 1993. Først i 2000 var antall registrerte partnerskap på omtrent samme nivå som da loven ble innført. Siden 1998 har antall registrerte partnerskap steget jevnt og trutt. For

partnerskap inngått av to kvinner har det i løpet av fem år (fra 1998 til 2003) skjedd en dobling i antall inngåtte partnerskap.

Flere forblir ugift

Dersom giftermålmønsteret for 2004 vedvarer, vil 40 prosent av alle menn og 37 prosent av alle kvinner aldri ha vært gift, når de fyller 50 år.² Det er klart flere enn tidligere. Til sammenlikning lå andelen i 1984 på 28 prosent for menn og 22 prosent for kvinner. Fra 1960 og frem til begynnelsen av 1990-tallet viser beregninger en klar økning i andelen menn og kvinner som aldri vil ha vært gift ved fylte 50 år.³ Fra 1990 og frem til i dag har det vært mindre endringer. En av forklaringene på den økende andelen personer som kommer til å forbli ugift, er at flere velger å være samboere, både i en periode og permanent.

Stadig flere finner ektefeller i utlandet

Tallet på personer som gifter seg med en ektefelle bosatt i utlandet har steget jevnt de siste årene, og økningen har vært spesielt stor fra siste halvdel av 1990-tallet. Frem til slutten av 1980-tallet var det omtrent like mange kvinner som menn som fant sin tilkommende ektefelle bosatt utenfor landets grenser, men etter det har tallet steget mest for menn. I 2003 giftet 3 500 menn som var bosatt i Norge, seg med en kvinne bosatt i utlandet, og 1 800 kvinner bosatt i Norge giftet seg med en mann bosatt i utlandet. Menn gifter seg i mye større grad enn kvinner med personer fra ikke-vestlige land. 1 100 norske menn giftet seg med kvinner som hadde asiatisk bakgrunn. Over halvparten av disse kom fra Thailand og en fjerdedel fra Filippinene. 850 giftet seg med kvinner fra Øst-Europa, hvorav nesten halvparten hadde russisk landbakgrunn. Kvinner gifter seg i stor grad med ektefeller som hadde nordisk eller vesteuropeisk landbakgrunn (se også Lie 2004).

Stadig flere skiller seg

Stadig flere ektepar skiller seg. I 2003 ble nær 10 800 ekteskap oppløst ved skilsmisse og i 2004 økte antallet til 11 000. De fire siste årene har skilsmisser, sett i forhold til tallet på gifte og separerte, stadig økt. I 2004 var skilsmisseraten med 12,6 per 1 000 gifte og separerte, høyere enn noen gang. Antall skilsmisser per 1 000 gifte og separerte har blitt mer enn firedoblet siden begynnelsen på 1960-tallet.

Skilsmisseraten⁴ høyest i aldersgruppen 35-39 år

I 2004 var skilsmisseraten høyest for menn i aldersgruppen 35-39 år med 24,1 skilsmisser per 1 000 gifte og separerte menn. Skilsmisseraten for kvinner i denne aldersgruppen var med 24,0 nesten like høy. Men det var kvinner mellom 25 og 29 år som skilte seg enda litt hyppigere, men forskjellen i ratene ligger bare på 0,1 kvinne per 1 000 kvinner.

Ut fra skilsmissemønsteret i 2003 kan nesten halvparten av alle ekteskapene ende i skilsmisse. Imidlertid har det hittil ikke blitt observert noen faktisk ekteskapskohort⁵ som hadde en så høy andel skilte. Den høyeste andelen skilte – frem til 1995 – hadde 1965-kohorten med 25,8 prosent skilte ekteskap etter 30 år, og 1974-kohorten med 26,3 prosent skilte etter 21 år (Mamelund mfl. 1997). I en av fire skilsmisser som fant sted i 2003, hadde ekteskapet vart mellom 5 og 9 år. Vel en av fem separasjoner ble tatt ut etter 5-9-års samliv.

11 600 barn opplevde skilsmisse

I 2004 opplevde 15 300 barn under 18 år at foreldrene separerte seg, mens 11 600 ble berørt av foreldrenes skilsmisse. For hele landet var det 11 av 1 000 barn av gifte foreldre som opplevde at foreldrene skilte lag i 2004. Sett i forhold til antall barn i fylkene, var det flest barn i Vestfold, Telemark og Aust-Agder som ble vitne til foreldrenes skilsmisse, med 13 av barn 1 000 i hvert av fylkene. Færrest var det i Sogn og Fjordane med om lag sju av 1 000. Knappt en fjerdedel av de som skilte seg i 2004, hadde ikke felles barn, hver femte hadde ett barn, 4 av 10 hadde to barn, 16 prosent hadde 3 barn og knappe 4 prosent hadde tre eller flere barn.

Den årlige skilsmissestatistikken viser imidlertid bare hvor mange barn som berøres av at foreldre tar ut separasjon eller får innvilget skilsmisse. Det finnes ingen statistikk som viser hvor mange barn som er berørt av brudd i samboerskap. En spesialundersøkelse fra 1999 konkluderte med at separasjonsstatistikken bare fanger opp to tredjedeler av alle barn som opplever at foreldrene flytter fra hverandre (Noack 2002, Byberg mfl. 2001).

Stabilt innenlandsk flyttemønster

I 2004 ble det registrert 190 500 flyttinger mellom to kommuner. Dette er på samme nivå som gjennomsnittet for de siste 10 årene. Rundt 4,2 prosent av befolkningen flyttet over kommunegrensene i 2004, siden 1950-tallet har andelen vært lavere bare i 1984 og i perioden 1989-1994.

Flyttemønsteret endret seg lite fra 2003 til 2004. Den geografiske mobiliteten, målt som antall flyttinger mellom kommuner i forhold til folkemengden, er fortsatt lav i et 40-årsperspektiv. Etter 1964 var mobiliteten kun i perioden 1990-1994 nevneverdig lavere enn nå, noe som har en sammenheng med stigende arbeidsledighet og økonomisk usikkerhet. I tider som er preget av usikkerhet blir folk mer forsiktige og flytter mindre på seg.

I 2004 hadde menn en noe høyere mobilitet enn kvinner, men forskjellen var liten. Gjennom etterkrigstiden frem til 1988 var mobiliteten høyere for kvinner enn menn, men forskjellen ble stadig mindre. I perioden 1951-1955 flyttet 4,9 prosent av alle kvinnene mot 3,9 prosent av alle mennene. I den siste femårsperioden fra 1996-2000 flyttet 4,4 prosent av alle menn over kommunegrensene og 4,2 prosent av alle kvinner. Forskjellen minsket fra en forskjell på 1,1 prosentpoeng flere kvinner til 0,2 prosentpoeng flere menn.

Etter 1988 har mobiliteten vært høyest for menn, selv om forskjellen ikke er særlig stor. Disse endringene skyldes delvis en endring i befolkningsstrukturen, men også aldersstandardiserte tall viser samme utvikling. Det er flere eldre kvinner enn menn, og de eldre i samfunnet flytter mindre enn resten av befolkningen. I etterkrigstiden har også endret atferd på utdannings- og arbeidsmarkedet og økt likestilling hatt innvirkning på flyttemønsteret for menn og kvinner. Kvinner tar nå i større grad videregående og høyere utdanning enn det menn gjør, og forskjellene i menns og kvinners yrkesdeltakelse har blitt mindre. Det er heller ikke lenger selvfølgelig at kvinner flytter til mannens bosted ved inngåelse av ekteskap eller samboerskap.

Unge kvinner flyttet mest

Personer mellom 20 og 29 år flyttet mest i 2004. Kvinner mellom 20 og 24 år flyttet aller hyppigst. 13,8 prosent av alle kvinnene i denne aldersgruppen flyttet fra en kommune til en annen. For menn i samme aldersgruppe var an-

delen 10,4 prosent. Allerede på 1960-tallet var unge kvinner den mest mobile gruppen i forhold til folketallet. I perioden 1961-1965 var mobiliteten blant kvinner mellom 20 og 24 år med 21,3 prosent klart høyere enn for mennene i samme aldersgruppen, hvor bare 12,8 prosent flyttet over kommunegrensene. Forskjellen i flyttheppigheten har blitt betydelig mindre de siste årene, men tendensen er fremdeles synlig.

Blant eldre personer var mobiliteten klart lavere. Blant personer 70 år og eldre var det kun 5 av 1 000 som flyttet fra en kommune til en annen, mens tallet for personer mellom 65 og 69 år var 11 per 1 000.

Fortsatt utflytting fra utkantstrøkene

I hele etterkrigstiden har det innenlandske flyttemønsteret vært preget av sentralisering. Flere flyttet fra utkantene til sentrale strøk enn den andre veien. Denne tendensen svinger imidlertid med konjunkturtrendene. Lavkonjunkturer er oftest preget av mindre sentralisering. På 1970-tallet førte en del tiltak som motkonjunkturpolitikken og utbygging av kvinnearbeidsplasser i offentlig sektor til en utsettelse av sentraliseringen i noen år. Siden begynnelsen av 1950-tallet har vi sett en nettoutflytting fra utkantstrøkene til sentrale strøk. De største strømmene har gått til området rundt Oslofjorden. Større sentrale steder i landet har også hatt flyttegevinst som del av sentraliseringen. Nord-Norge og Vestlandet har siden 1972 opplevd nettoutflytting i alle år.

Flyttetallene for perioden 2000-2005 viser at flyttestrømmen fortsatt går til de sentrale områder av landet. Innenlandske nettoinnflyttinger til sentrale kommuner var på om lag 28 000 personer i perioden og i 2004 var det kun de sentrale kommunene som oppnådde positiv nettoinnflytting (se egen boks om sentralitet).

Fortsatt utflytting fra de nordligste fylkene

Ser vi på de innenlandske flyttingene mellom fylkene i forhold til folkemengden, hadde Oslo den største nettoinnflyttingen med 4,3 per 1 000 i middelfolkemengde, etterfulgt av Østfold med 4,1. Som i den senere tid var nettoutflyttingen i forhold til folketallet klart høyest i Finnmark med 8,1 per 1 000, etterfulgt av Sogn og Fjordane (7), Møre og Romsdal (6) og Nordland (5,5). Som hovedtendens ser vi at fylkene fra Sogn og Fjordane og nordover, med unntak av Sør-Trøndelag, hadde størst innenlandsk nettoutflytting.

Nettoutflyttingen fra Møre og Romsdal var mye høyere i 2004 enn tidligere. Ingen år i perioden tilbake til 1977 har årlig nettoutflytting fra Møre og Romsdal vært så høy i absolutte tall.

Storbyveksten fortsetter

Antall bosatte i tettsteder økte med om lag 24 000 eller 0,7 prosent i løpet av 2004.⁶ De fire største tettstedene – Oslo, Bergen, Stavanger og Trondheim – sto for hele 63 prosent av befolkningsveksten i tettstedene. Oslo alene sto for 45 prosent av den. Storbyene er i denne sammenheng definert som tettsted og omfatter gjerne også befolkningen i tettbygde strøk i omkringliggende kommuner. Oslo tettsted består for eksempel av de tettbygde delene av Oslo kommune, Ski, Oppegård, Bærum, Asker, Sørum, Rælingen, Lørenskog, Skedsmo, Nittedal og Røyken.

Til sammen bodde det rundt 1 345 000 personer i disse fire største tettstedene per 1. januar 2005. Veksten var på nær 15 000 personer i løpet av 2004, eller vel 1 prosent.

I alt var det 3 560 100 bosatte i til sammen 909 tettsteder i Norge per 1. januar 2005. Dermed bodde 77,6 prosent av befolkningen i tettsteder ved siste årsskifte.

For den siste 5-årsperioden fra 2000-2005, ser vi en helt klar økning i antall bosatte i tettbygde i forhold til spredtbygde strøk. Tettstedsveksten i perioden var på 4,8 prosent, mens økningen i spredtbygde strøk var betydelig lavere med en vekst på bare 2,9 prosent.

Høy mobilitet i Oslo

I 2004 flyttet 392 100 personer innenfor en kommune. På landsbasis flyttet 8,5 prosent av mennene og 8,6 prosent av kvinnene innenfor en kommune. Størst andel av befolkningen flyttet innenfor Oslo, hvor hver syvende byttet bosted. Tromsø hadde nest høyest andel flyttinger innenfor kommunen. I grove trekk kan man si at andelen av befolkningen som flyttet innenfor en kommune, var høyere i de større bykommunene.

Stabilt innvandringsnivå

I 2004 var det en nettoinnvandring fra utlandet på 13 200 – en oppgang på nesten 2 000 fra året før. Selv om nettoinnvandringen var noe høyere enn i 2003, var den fortsatt på samme nivå som gjennomsnittet de siste fem årene. Sett i et lenger perspektiv, er innvandringen betydelig høyere nå enn for 30 år siden. Norge ble nettoinnvandringsland på slutten av 1960-tallet, og nettoinnvandringen har stort sett økt siden.

Oppgangen i nettoinnvandringen skyldes at det var om lag 500 flere innvandring og 1 400 færre utvandring enn i 2003.

I 2004 var det 36 500 innvandring og 23 300 utvandring. Antall innvandring varierer noe fra år til år, avhengig av variasjoner i arbeidsmarkedet og i politikk og saksgang. I tillegg spiller endringer i behov og etterspørselen etter beskyttelse i Norge en stor rolle. Antall utvandring viser mindre variasjon fra år til år. Utvandringene er i større grad også påvirket av den økonomiske situasjonen i Norge, selv om forholdene i verden for øvrig har en viss innvirkning på antallet personer som velger å utvandre.

Liten kjønnsforskjell i innvandringen

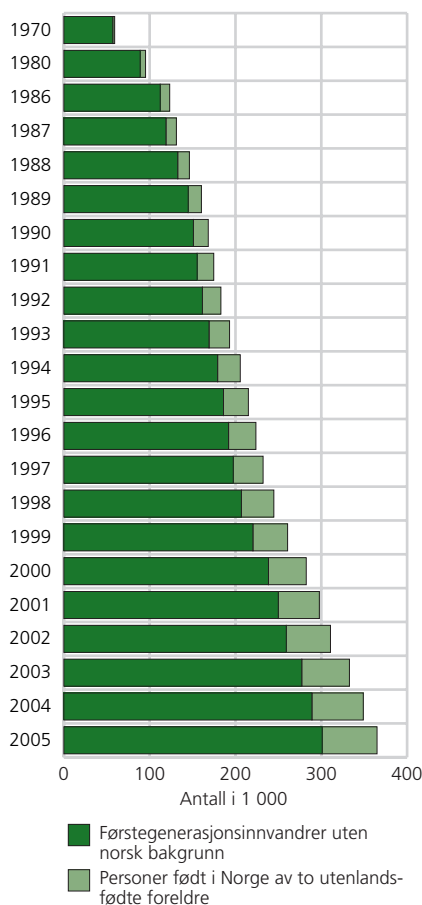
Innvandringene fordeler seg omtrent likt på menn og kvinner. For enkelte grupper av statsborgere er det likevel større forskjeller mellom kjønnene. Av thailandske og filippinske statsborgere utgjorde kvinner over 80 prosent av alle innvandrere. Også for russiske statsborgere var det en overvekt av kvinner, med vel 60 prosent. Thailandske og filippinske kvinner kommer ofte hit fordi de gifter seg med norske menn, noe som forklarer den store overvekten av kvinner i disse gruppene. For russiske kvinner gjelder delvis det samme, men i den siste tiden har antallet russiske innvandrere også blitt påvirket av en økt andel tsjetsjenske flyktninger, og dermed blir også flere russiske menn bosatt i Norge.

Polakker derimot hadde et overskudd av mannlige innvandrere, i 2004 var 70 prosent av alle polske innvandrere menn. Trolig er arbeidsinnvandringen ho-

Innvandrerbefolkningen

SSB definerer innvandrerbefolkningen som personer som er født i utlandet eller i Norge av to utenlandsfødte foreldre: Det vil si at innvandrerbefolkningen omfatter førstegenerasjonsinnvandrere som har innvandret til Norge, og personer som er født i Norge med to utenlandsfødte foreldre.

Figur 4. Personer i innvandrerbefolkningen, etter kategori. Per 1. januar. 1970-2005

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

vedårsaken til at det er flere polske menn enn kvinner som flyttet hit. Frem til 2004 var nemlig de polske kvinnene i flertall. Med EU-utvidelsen har antallet polakker økt, og økningen er størst for menn i yrkesaktiv alder.

Selv om antall utvandring var noe lavere enn i 2003, lå det likevel på nivå med det gjennomsnittlige antall utvandring for de siste 10-20 årene. 4 av 10 som flytter fra Norge er norske statsborgere.

Størst nettoinnvandring av russere, polakker og thailendere

I 2004 var nettoinnvandringen størst for russiske, polske og thailandske statsborgere – med henholdsvis 1 400, 1 300 og 900 personer. Nettoinnvandringen av somaliere og tyskere var også høy med henholdsvis 800 og 700. Nettoinnvandringen for somaliere nådde en foreløpig topp i 2002, hvor den lå på drøye 2 000, men har siden den tid sunket kraftig. Nettoinnvandringen for tyskere var den høyeste siden 1996. En mulig forklaring kan være at mange tyskere som bor mye tettere i Tyskland enn man bor i Norge, ønsker å leve under andre betingelser. Men også den høye og stigende arbeidsledigheten i hjemlandet deres kan være en viktig forklaring på hvorfor de flytter til Norge.

Ser man på innvandringsgruppene, sto europeerne for den største delen av nettoinnvandringen – med 5 700. Her er det den høye andelen østeuropeere som trekker antallet opp – med 4 600.

I 2004 lå nettoinnvandringen fra de ti nye EU-landene til sammen på 2 000, dette er en tredobling sammenliknet med året før. Det var både en betydelig høyere innvandring (2 700 i 2004 mot 1 300 i 2003) og en lavere utvandring (300 i 2004 mot 700 i 2003) som førte til denne økningen. Polakker og litauere representerte de klart største gruppene med henholdsvis 1 300 og 400. Fra 2002 til 2003 så vi en betydelig nedgang i nettoinnvandringen av polske og litauiske statsborgere. Det ser ut som om mange polakker og litauere utsatte sine innvandringsplaner til Norge med ett år, i forventning om at EU-medlemskapet fra mai 2004 ville gjøre det lettere for dem å få oppholdstillatelse. Nettoinnvandringen av nye EU-borgere i 2004 utgjorde likevel bare 15 prosent av den totale nettoinnvandringen til Norge

Nordmenn mindre mobile

Norske statsborgere var den klart største gruppen som flyttet ut av Norge. Likevel var nettoutvandringen av norske statsborgere, med snau 800, den laveste på fem år. 8 600 norske statsborgere flyttet tilbake til Norge, mens 9 400 utvandret. Både antall innvandrede og utvandrede nordmenn var lavere enn på lenge. Ikke siden 1993 har tallene for utvandring vært lavere. For innvandring må vi helt tilbake til 1989 for å finne et lavere tall. Syv av ti nordmenn som forlot landet, flyttet til Sverige, Danmark, Storbritannia, Spania eller USA. Nettoutflyttingen til Spania var lavere enn i de foregående årene og lå på snau 200.

Innvandrerbefolkningen øker

Ved inngangen til 2005 besto innvandrerbefolkningen i Norge av 365 000 personer. Innvandrerbefolkningen var sammensatt av 301 000 førstegenerasjonsinnvandrere uten norsk bakgrunn og 64 000 personer som var født i Norge av to utenlandsfødte foreldre. Innvandrerbefolkningen utgjorde i alt 8 prosent av hele Norges befolkning, og den fordeler seg på vel 200 ulike land.

I 2004 økte innvandrerbefolkningen med 17 000 personer, eller 4,9 prosent. Fødselsoverskuddet i innvandrerbefolkningen var på 3 800 og innvandringsoverskuddet på 13 200. Til sammenlikning var veksten for hele befolkningen på 29 000 personer.

Flere fra tredje verden

Sammensetningen i innvandrerbefolkningen har endret seg mye siden 1980. Den vestlige innvandrerbefolkningen har økt fra om lag 65 000 i 1980 til 100 000 i 2005, mens den ikke-vestlige innvandrerbefolkningen har økt fra 29 500 til 265 600 i samme perioden. I 1980 sto personer med ikke-vestlig bakgrunn for 31 prosent av innvandrerbefolkningen. Ved inngangen til 2005 representerte personer med ikke-vestlig bakgrunn 73 prosent av alle innvandrere.

Ved inngangen til 2005 var klart flest i innvandrerbefolkningen fra Asia inklusive Tyrkia med 40 prosent. Deretter fulgte personer med bakgrunn fra Øst-Europa (17 prosent), Norden (15 prosent), Afrika (12 prosent), Vest-Europa (10 prosent), Sør- og Mellom-Amerika (4 prosent) og Nord-Amerika og Oseania (3 prosent). Fra enkeltland var det flest personer med bakgrunn fra Pakistan med 27 000, etterfulgt av de med bakgrunn fra Sverige (22 900), Danmark (19 200), Irak (18 400) og Vietnam (17 900).

Blant de vestlige innvandrerguppene er andelen førstegenerasjonsinnvandrere stor. Personer med opprinnelse fra Sverige og Danmark utgjorde den klart største delen av førstegenerasjonsinnvandrere. Av personer som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre, hadde de aller fleste pakistanske foreldre. Få personer er født i Norge av for eksempel svenske eller danske foreldrepar – sammenliknet med de andre store innvandringsgruppene. Svensker, dansker, amerikanere (USA), engelskmenn og tyskere får i langt større grad barn med nordmenn enn andre innvandrergupper. Tall fra 1.1.2002 viser at i 60 prosent av alle foreldrepar hvor den ene parten var norsk, kom den andre parten fra ett av disse landene (Lie og Østby 2004). Når vesteuropeere får barn med en person fra samme land, flytter de i større grad tilbake til hjemlandet.

Halvparten er norske statsborgere

Ved inngangen til 2005 var om lag 46 prosent av personene i innvandrerbefolkningen norske statsborgere, men det er stor variasjon mellom de ulike gruppene. Hele 90 prosent av de med vietnamesisk bakgrunn hadde norsk statsborgerskap. Også blant de med bakgrunn fra Sri-Lanka, Pakistan og Tyrkia hadde over 70 prosent norsk statsborgerskap. På den andre siden av skalaen finner vi blant annet afghanere hvor bare 9 prosent var norske statsborgere. Det store flertallet av disse har relativt kort botid i Norge og dermed ennå ikke fått rettigheten til å søke om norsk statsborgerskap.

Jevnt over har mange av de ikke-vestlige innvandrerne med lang fartstid i Norge norsk statsborgerskap. Blant innvandrere med vestlig bakgrunn er det få som har norsk statsborgerskap, til tross for lang oppholdstid. For de med ikke-vestlig bakgrunn, og da særlig flyktninger, følger det mange rettigheter og muligheter med et norsk statsborgerskap. Personer med vestlig bakgrunn har derimot få grunner til å endre sitt statsborgerskap. De har allerede i stor grad de samme rettighetene som nordmenn, og mange av dem tar ikke sikte på å bli i Norge permanent.

¹ Giftermålsratene angir hvor mange giftermål som blir inngått i løpet av ett år per 1 000 personer i middelfolkemengden.

² Vi beregner sannsynligheten for å ikke bli gift før fylte 50 år ved hjelp av hypotetiske kohorter. Følgende forutsetninger inngår i regnestykket: (a) Det tenkte kullet ugifte personer i alderen 15 år gjennomlever de samme aldersavhengige giftermålshyppighetene som er observert i vedkommende år og (b) at dødsfall ikke forekommer, det vil si at tallene ikke er påvirket av variasjoner i årskullene.

³ Ved samme beregningsgrunnlag som før.

⁴ Skilsmisseraten er definert som forhold mellom antall skilsmisser og antall gifte og separerte i et år.

⁵ Ekteskapskohort blir definert som alle par som gifter seg i samme kalenderår.

⁶ Folketallet økte like mye i spredtbygde strøk (0,7 prosent). Det var en stor tilbakegang av folke- mengde i uspesifiserte strøk som førte til at den samlede folkeveksten, for hele Norges befolkning, lå på 0,63 prosent.

Referanser

FN – UN Common Database, dataene tilgjengelig på <http://www.globalis.no/>

Byberg, Ingvild Hauge, Aslaug Hurlen Foss og Turid Noack (2001): *Gjete kongens harer – rapport fra arbeidet med å få samboerne mer innpasset i statistikken*, Rapporter, 2001/40, Statistisk sentralbyrå.

Lie, Benedicte (2004): *Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge*, Rapporter, 2004/1, Statistisk sentralbyrå.

Lie, Benedicte og Lars Østby (2004): Har du en utenlandsfødt bestemor eller bestefar?, i: *Samfunnsspeilet* 3, 2004, Statistisk sentralbyrå.

Mamelund, Svein-Erik, Helge Brunborg og Turid Noack (1997): *Skilsmisser i Norge 1986-1995 for kalenderår og ekteskapskohorter*, Rapporter 97/19, Statistisk sentralbyrå.

Noack, Turid (2002): Samboere med felles barn: En gruppe med mye gjennomtrekk?, i: *Økonomiske analyser* 03/2002, Statistisk sentralbyrå.

Skrede, Kari (2004): Færre blir fedre, i: *Økonomiske analyser* 6/2004, Statistisk sentralbyrå <http://www.ssb.no/emner/03/01/20/abort/>.